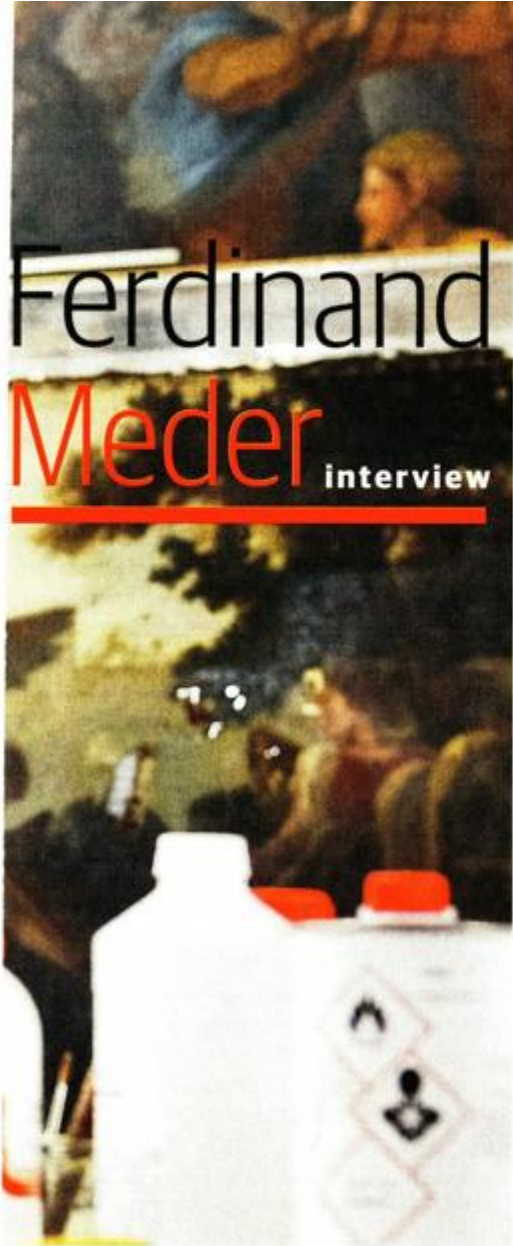




'Vlade brinu samo o osnovnim potrebama, a baština je na margini'

Razgovarala IVA KÖRBLER Fotografije SAŠA ZINAJA I HRZ

KONZERVATOR-POVJESNIČAR UMJETNOSTI FERDINAND MEDER dobio je najvažnije europsko priznanje za baštinu. Kaže da se izdvaja premalo novca za obnovu i očuvanje baštine te da po cijenu kazni treba odrediti uvjete čuvanja spomenika



VUKOVAR, DVORAC ELTZ NAKON OBNOVE 2013. GODINE, MARIO BRAUN (HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD)



KAMENSKO, CRKVA SV. MARIJE SNJEŽNE I PAVLINSKI SAMOSTAN, BOČNI OLTAR SV. KRIŽA NAKON RATNIH RAZARANJA 1996. (GORE LIJEVO) I NAKON KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA, 2009. (GORE DESNO)

Ugledni hrvatski konzervator-povjesničar umjetnosti Ferdinand Meder nedavno je dobio najvažnije europsko priznanje za kulturnu baštinu, nagradu Europa Nostra za 2017. koju dodjeljuju Europska komisija i organizacija Europa Nostra. Zbog iznimnih postignuća u očuvanju, istraživanju, predanom radu, obrazovanju, usavršavanju i podizanju svijesti nagrađeno je 29 projekata i pojedinaca iz 18 zemalja, a među laureatima su i dva iznimna postignuća iz Hrvatske: u kategoriji zaštite baštine kapela sv. Martina u Starom Brodu, a u kategoriji predanog rada Ferdinand Meder. Neovisno stručno povjerenstvo ocijenilo je 202 prijave iz 39 europskih zemalja i odabralo pobjednike. Dobitnici nagrade predstavljeni su 15. svibnja u crkvi sv. Mihovila u Turkuu, na svečanosti koju je vodio povjerenik Europske komisije Tibor Navracsics, uz nastup maestra Plácida Dominga.

Ferdinand Meder školovanje je započeo u rodnom Đurđenovcu, gimnaziju završio u Osijeku, 1965. diplomirao je povijest umjetnosti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, a usavršavao se na Sorbonne na studiju sociologije umjetnosti.

U iznimnoj karijeri od 1970. do 1991. godine radio je kao konzervator u Restauratorskom zavodu Hrvatske, Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture i obavljao je dužnost tajnika Savjeta za zaštitu spomenika kulture Republike Hrvatske, a bio je predsjednik Društva konzervatora Hrvatske. Inicirao je, organizirao i provodio brojne i različite programe i akcije za zaštitu hrvatske kulturne i prirodne baštine. U razdoblju Domovinskog rata kao ravnatelj Zavoda, a potom Državne uprave, osobito se bavio upoznavanjem i senzibiliziranjem domaće i svjetske javnosti s posljedicama ratnih razaranja i uništavanja kulturne i prirodne baštine. Poticao je i pružao međunarodnu pomoć za obnovu ratom oštećene kulturne baštine, posebice angažiranjem UNESCO-a i Vijeća Europe te njemačkih, odnosno bavorskih i francuskih stručnjaka.

U intervjuu za Nacional pojašnjava što za našu baštinu znači ova ugledna nagrada, kako se u karijeri nosio s nerazumijevanjem ili presporim financiranjem tekuće politike obnove baštine, što je za vrijeme Domovinskog rata u obnovi baštine bolje funkcioniralo nego danas, koja smo iskustva naučili i kakvu pomoć dobili od inozemnih kolega

te što bi poduzeo za uspješniju provedbu zakona o zaštiti kulturne baštine koji su često mrtvo slovo na papiru.

NACIONAL: Što za vas, ali i za domaću konzervatorsko-restauratorsku praksu i metode te očito uspješnu tradiciju znači nagrada Europske unije za kulturnu baštinu?

To najviše europsko priznanje za kulturnu baštinu iznimno je značajno za mene, ali i za djelatnost zaštite hrvatske kulturne baštine kojoj pripadam cijeli svoj radni vijek. Međutim, posebno bih naglasio petnaest godina svog rada u Hrvatskom restauratorskom zavodu od njegova formiranja početkom 1997., jer je ove godine, osim moje dodijeljena i nagrada Hrvatskom restauratorskom zavodu za konzervatorsko-restauratorsku obnovu kapele sv. Martina u pokupskom selu Stari Brod. Ako tome dodamo i dodjelu te nagrade Zavodu za konzervatorsko-restauratorske radove na već slavnom antičkom kipu Apoksiomena od prije deset godina, tada doista možemo posvjedočiti iznimnom doprinosu Hrvatskog restauratorskog zavoda očuvanju naše kulturne baštine primjenom najviših kriterija struke. Pitate me jesam li nagradu dobio prekasno.



04 | KULTURA

Ne jer kad god dobijete nagradu koju niste očekivali, došla je u pravi čas.

NACIONAL: Postoje li neke teme ili problemi zaštite naše kulturne baštine koje ste zapažali tijekom ovih desetljeća, a da smatrate kako još nisu adekvatno riješeni?

Kad govorimo o kulturnoj baštini, rekao bih samo jednu opću napomenu: baština je zapravo potencijalno sve čime smo okruženi, sve što se vrednovanjem izdvoji i želi sačuvati za budućnost. Od prostora, arhitektonskih vrijednosti, umjetnina, povijesnih predmeta... Sve to zahtijeva vrlo složene postupke čuvanja i obnove. Na državnoj razini briga o baštini podrazumijeva dvije djelatnosti, a one su u stvari dvije strane jedne te iste medalje. To je s jedne strane konzervatorska služba, a s druge konzervatorsko-restauratorska djelatnost. Ako govorimo o sadašnjoj situaciji, još uvijek ima dosta potreba i prostora za unapređivanje međusobno povezanih aktivnosti. Nema sustavno usklađene poveznice s ostalim sudionicima restauratorske struke, od školovanja, radionica u drugim ustanovama, kao što su muzeji, arhivi i knjižnice, do privatnih restauratorskih tvrtki i atelijera.

NACIONAL: Koje biste recentne programe i akcije na zaštiti i spašavanju kulturne i prirodne baštine izdvojili kao iznimno zanimljive i poticajne?

Drago mi je da spominjete ne samo kulturnu, nego i prirodnu baštinu pa bih spomenuo dva takva iznimno značajna spomenika, odnosno spomeničke cjeline. Na kontinentu je to dvorac i arboretum Opeka kod Vinice, a na Jadranu Arboretum Trsteno. Obje su sjajne kulturno-prirodne cjeline, i to su vrlo instruktivni primjeri. Bio sam ravnatelj Državne uprave za kulturnu i prirodnu baštinu upravo u onim dramatičnim vremenima, za trajanja rata i žao mi je da su kasnije u tim stalnim reorganizacijama prirodna i kulturna baština odvojene. Danas i Opeka i Trsteno razvijaju aktivnosti kojima se nastoje povezati s međunarodnim fondovima. Krajem 19. stoljeća Opeka je bila izabrana kao najljepši europski park, a Trsteno s renesansno-baroknim ljetnikovcem također je izvanredna cjelina. Bilo bi dobro da kod nas poput Hrvatske glazbene mladeži postoji i hrvatska mladež za baštinu, nešto kao francuski Jeunesse patrimoine, u kojem se mladi okupljaju na pojedinim programima očuvanja baštine.

NACIONAL: Imate li dojam da se kod nas još uvijek gleda na konzervatorsko-restauratorsku struku pomalo podozrivo, da su to oni koji spašavaju neke dvorce, preskupe slike, kao neku buržujsku aktivnost u vremenima nove društvene krize?

Pa znate, sve je pitanje svijesti i vrednovanja unutar određenog identiteta, od nacionalnog, preko zavičajnog do lokalnog. U vrijeme Domovinskog rata ta se svijest naglo probudila, svi su bili krajnje zabrinuti za baštinu i to se svakodnevno isticalo. Kad se stvari smire i život vrati u svakodnevnu kolektivnu, izgubi se i taj interes. U vrijeme Domovinskog rata posjetili su nas kolege iz Poljske i bio sam dobar s njihovim tadašnjim šefom državne službe zaštite. Impresioniralo me to kako su kod njih nakon Drugog svjetskog rata donesena tri prioriteta programa na državnoj razini: obnova stambenog



■ APOKSIOMEN, BRONCA, 2-1. ST. PRIJE KRISTA, NAKON KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA 2015.

fonda, obnova privrednih potencijala i obnova baštine. Tako je obnova baštine ušla u najuži izbor prioriteta poslijeratne obnove. Kod nas baština nije tako vrednovana. Mi se stalno iz jedne vlade u drugu pitamo kako će se odnositi prema elementarnim životnim potrebama, a baština se marginalizira - to nije nešto primarno. Trebalo bismo mnogo više angažirati privrednike na obnovi baštine jer je ona osobito važna za turizam.

NACIONAL: Kakvo je trenutačno stanje s načinima financiranja obnove baštine?

Loše. Izdvajamo premalo novca za njezinu obnovu i očuvanje. Ostali smo na državnim fondovima, a zaboravlja se da bi svaki spomenik mogao imati barem pet izvora financiranja: državu, županiju, općinu ili grad te vlasnika i korisnika, dakako uz potencijalne donatore. Međutim, sve često to završi na jednom izvoru, samo na državnom proračunu. Što se tiče sredstava koja bismo mogli osigurati iz međunarodnih fondova, nismo uvijek dovoljno angažirani i pažljivi. Fondovi zahtijevaju vrlo opširna i točna objašnjenja o programu za koji

se traže sredstva i točna obrazloženja o načinu i rokovima izvršenja predloženih radova, a dogodi se da smo često nedovoljno pripremljeni za takve programe. Poteškoće su i u tome kada se započne rad pa se pokažu neke stvari koje ranije niste uspjeli otkriti ili sagledati.

NACIONAL: Za vrijeme Domovinskog rata bili ste ravnatelj Zavoda za zaštitu spomenika. Imate li neka iskustva iz tog razdoblja koja nosite u sjećanju?

To razdoblje doista je bilo prebogat događajima pa mogu izdvojiti tek pokoju napomenu. Dok je naša baština bila na meti ratnih razaranja, imali smo vrlo prijateljski odjek naših kolega iz inozemstva. Kolege iz Slovenije već u kasno proljeće 1992. godine pozvali su me na sjednicu Odbora za kulturu, znanost i obrazovanje Europskog parlamenta u Ljubljani koju je tada vodio Jacques Baumelles. Prikaz ratnih šteta na našoj baštini započeo sam prikazivanjem filma o granatiranju Dubrovnika. Svi su bili zaprepašteni onime što su vidjeli, a ja sam mislio da to već znaju, ali to očito tada nije još bilo dovoljno poznato u međunarodnim krugovima. Nakon toga me Baumelles zamolio da ga povežem s Dubrovnikom pa sam ga upoznao s tadašnjim gradonačelnikom, Perom Poljanićem. Francuska ekipa potom je počela obnavljati granatiranjem oštećenu balustradu na pročelju crkve sv. Vlahu, zaštitnika grada. Odmah se formirala i stručna institucija, povezana s francuskom građevinskom firmom Quélin, specijaliziranom za obnovu spomenika kulture i našom dubrovačkom tvrtkom Građevinar. Iz čega je potom nastala tvrtka Građevinar Quélin.

Veliku su nam pomoć u obnovi dvorca u Ludbregu pružili kolege iz Bavorske. To je bila iznimno uspješna suradnja. Primjerice, vrhunski stručnjaci njemačke konzervatorske službe sjeli su u kamione i osobno donijeli materijale za novoosnovanu radionicu u dvorcu u Ludbregu. To je bila prava avantura. S jednim kreditom bavorske banke obnavljali smo dvorac u Ludbregu, u kojem je bio središnji sabirni centar za umjetnine oštećene ili ugrožene u ratu. Od Radne zajednice Alpe-Jadran primili smo pomoć za dubrovačku radionicu i obnovu ljetnikovca Stay u kojoj je ona smještena, a istodobno je UNESCO formirao Komisiju za obnovu Dubrovnika na najvišoj međunarodnoj razini te pokrio troškove za obnovu dubrovačkih krovova. Obnovu ratom oštećene baštine znatno su pomogle i privatne fundacije.

NACIONAL: Koji se principi nikada ne mijenjaju, ili ne zastarijevaju, u restauratorskoj i konzervatorskoj djelatnosti, bez obzira na razvoj tehnologija, suvremenih materijala, preparata i naprednih metoda zaštite?

Pitanje je prije svega što zapravo štitimo, a štitimo izvorno stanje spomenika. To je alfa i omega, nešto što se ne smije dovoditi u pitanje. Svaki pristup obnovi, odnosno restauriranju nužno počiva na maksimalno mogućem čuvanju izvornih vrijednosti spomenika, od oblikovnih vrijednosti do materijala od kojeg je građen, tehnike i tehnologije koje su pritom korištene. Očuvanje izvornih vrijednosti je ključno. Očuvajmo ono što je zatečeno i dodajmo minimalno koliko je potrebno za prezentaciju i korištenje kulturnog dobra sukladno

'U HRVATSKOJ, NAŽALOST, teško možemo fiksirati dugoročne planove obnove, nema jedinstvene nacionalne strategije s programima i sustavnog pristupa'

njegovoj namjeni. Tu bih dodao specifičan pristup kompletnim rekonstrukcijama koje su radene sada, nakon rata i koje su bile nužne, poput franjevačkog samostana u Karinu.

NACIONAL: Jeste li ikada osjetili da se tekuća politika previše miješa u neke restauratorsko-konzervatorske smjernice, projekte i budžet te kako ste se u takvim situacijama postavljali?

Kada odlučite da ćete nešto operativno i financijski podržati, samim time ste već u politici. Naravno, struka je ta koja radi izbor, ali politika i politika zaštite baštine određuje redoslijed prioriteta. A taj redoslijed često se može mijenjati s obzirom na trenutne društvene interese, može se vagati na jednu ili drugu stranu, ali ono što bih u tom smislu volio jest to da napravimo konzistentan program koji će se onda, bez obzira na trenutne interese poštovati. Kad sam se svojevremeno u Strasbourgu sreo s Bernardom Fonquernieom, stručnjakom iz Francuske koji je iz UNESCO-a bio u dubrovačkoj komisiji, onda mi je spomenuo kako su izabrali deset francuskih katedrala koje su tada dobivale 15 milijuna franaka godišnje za obnovu. To je omogućilo sigurnost i dugoročan angažman stručnjaka, kao i postupnost koja omogućuje uspješnu obnovu i prezentaciju spomenika. Kod nas, nažalost, teško možemo fiksirati dugoročne planove obnove, nema takve jedinstvene nacionalne strategije s programima i sustavnog pristupa. Prvorazredni spomenici dođu na red, kao što se sad obnavlja šibenska katedrala, ali često je kontinuitet financiranja neizvjestan. To bi pomoglo i obrtnicima i građevinarima da imaju siguran posao i da se onda koncentriraju na specifične zahtjeve tog spomenika. Ponekad se forsira dovršetak obnove pojedinog spomenika prije nekih izbora pa najednom mora sve biti gotovo na brzinu. To nije dobro.

NACIONAL: Kako gledate na to da nijedna garnitura vlasti dosad nije smatrala značajnim da se sustavno obnove hrvatski povijesni dvorci, gradine i perivoji dvoraca, od Zagorja do Slavonije, s obzirom na njihov izniman turistički potencijal?

Sasvim je sigurno da su ulaganja u dvorce opsežna i nisu jednostavna. Nešto od toga je napravljeno kroz projekt Podunavlja, u kojem smo obnovili dvorac u Iloku i cijeli kompleks barokne jezgre Vukovara s dvorcem. Primjer značajnog ulaganja je obnova dvorca Veliki Tabor. Pojedine zemlje imaju slična rješenja kojima dugoročno oživljavaju baštinu. Svojedobno su mi kolege iz Poljske, suočeni s problemom propadanja dvoraca rekli: „A što da mi radimo, imamo dvije tisuće dvoraca u prostorima koji su nenaseljeni i prodajemo ih za jednu zlotu, uz uvjet da ih se stručno obnovi i s pažnjom održava“. Kod nas su još veći problem stari gradovi koji su zanemareni, a to su međaši naše povijesti, našeg identiteta i kulture. Žao mi je da tu ne postoji sustavni pristup koji bi omogućio da se te vrijednosti sačuvaju i revitaliziraju; to mogu biti značajni turistički potencijali.

NACIONAL: Što vam smeta kad hodate po Zagrebu, poput vanjskih jedinica klima-uređaja na fasadama donjogradskih palača? Kako to da u Parizu, Beču ili

Rimu ne možemo vidjeti klima-uređaje na pročeljima?

Formula je krajnje jednostavna: morate odrediti režim prezentiranja uličnih pročelja. Recimo, kada je UNESCO-va komisija u Dubrovniku nakon rata bila angažirana na obnovi povijesne jezgre grada, bili su usmjereni samo na očuvanje povijesne slike grada, dakle na pročelja i krovove građevina, ne ulazeći u njihove interijere. Nema druge do jasno odrediti uvjete čuvanja spomenika koji uključuju i kazne, ako se ti uvjeti ne poštuju. Skloni smo pisanju vrlo dobrih zakona, propisa i tekstova, ali ne brinemo dovoljno o njihovu provođenju.

NACIONAL: Smatrate li da se u Zagrebu premalo radi na očuvanju međuratne moderne arhitekture i da su mnogi objekti tog razdoblja potpuno devastirani neprimjerenom obnovom?

To je usko povezano s onime što smo maloprije spominjali. Posebno bih tu naglasio pitanje svijesti o vrijednosti tog razdoblja arhitekture u širem smislu. Više puta bio sam u Francuskoj, s kolegama koji se bave inventariziranjem ili kunst-topografijom kulturnih dobara i bilo mi je naročito zanimljivo kako je tada, sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Parizu naglo došao u modu dizajn i arhitektura tridesetih i četrdesetih godina. U to vrijeme su kod nas ljudi namještaj svojih roditelja masovno

bacali iz kuća i stanova, htjeli su novo. Da ne govorimo kada se tek počelo vrednovati 19. stoljeće pa i secesija. Moderna arhitektura često se ne percipira u svojoj vrijednosti jer se čini da pripada samo našoj svakodnevnici. Kad je nešto pojedinačno zaštićeno ili je u zaštićenoj cjelini, onda mora podlijegati općim načelima zaštite, po kojima bi u gradskom prostoru pročelja trebala biti na prvom mjestu. To vrijedi i za Zagreb, ali često vidimo da se to nedovoljno poštuje, pa time ne poštujemo povijesnu sliku grada. Tu podržavam sve represivne aktivnosti i strogi režim. Postoji zakonska odredba da se vlasnici koji ne čuvaju baštinu u njihovu posjedu naprosto izvlaste. Ali kako da se ljudi toga drže kad smo nedavno mogli vidjeti da se prvo strogo kažnjavaju ilegalne gradnje i nadogradnje, a onda je donesen zakon o legalizaciji. Trebamo donijeti temeljne zakone koji će onda trajno biti na snazi, kao što je to u drugim zemljama Europe.

NACIONAL: Možete li izdvojiti neke apsolutno savršeno restaurirane i konzervirane ogledne primjere naše pokretne ili nepokretne kulturne baštine, nešto čime se struka ponosi u inozemnim krugovima?

Mogu navesti spomenutu antičku skulpturu Apoksiomena, za koju smo dobili nagradu Europe Nostre i koja je bila prezentirana od Firenze i pari-



'KAD JE NEŠTO u zaštićenoj cjelini, onda podliježe općim načelima zaštite. To vrijedi i za Zagreb, ali vidimo da se to nedovoljno poštuje. Tu podržavam sve represivne aktivnosti'

kog Louvrea, do Londona i Getty muzeja u SAD-u. Mnogi bi još željeli da i dalje „šeće“ po svijetu, ali više ga ne smijemo izlagati putovanjima. Zato smo napravili njegovu dobru kopiju za moguće posudbe. Jedan od ranijih primjera je Peristil Dioklecijanove palače. Tu smo zaista pazili na čišćenje naslaga i korekcije kasnijih slojeva na kamenoj građi i tu su nam pomagali kolege iz Firenze. Ili Kužni pil u osječkoj Tvrdi iz 18. stoljeća, iz koje smo originalne, vrlo oštećene kipove izmjestili u susjednu zgradu, u aulu Rektorata koji se nalazi u palači bivše generalske vojarnje, a na licu mjesta napravili četiri kopije. Ističem i upravo predstavljenu uzornu obnovu crkve sv. Justine u Rabu sa stalnim postavom crkvene umjetnosti. Veselim se dovršetku upravne zgrade bivše Šećerane u Rijeci iz 18. stoljeća.